FRIESLAND'S BELASTINGEN IN DE VORIGE EEUW.

I.

„Wanneer men den rijkdom, grootte en bloeienden toestand van de onderscheiden provinciën der Vereenigde Nederlanden met elkanderen vergelijkt, en teffens overweegt hoe veel van de meeste zaaken in Friesland meer aan den lande betaald moet worden, dan in de overige Gewesten, zoo heeft men reden om zich te verwonderen, dat deze Provincie, geduurende zo lang eene reeks van jaaren, dus gedrukt heeft kunnen worden, zonder geheel verloren te gaan.”

Met deze woorden vangt de Schrijver van den „tegenwoordigen staat van Friesland” het hoofdstuk over Frieslands geldmiddelen aan. ¹⁾ En elders schrijft hij: „Wanneer men zijn oog vestigt op de grootheid dezer lasten, in vergelijking van dezelve in verscheiden naburige provinciën, moet men besluiten, dat in Friesland 's Lands gelden worden verkwist, of dat deeze provincie verre boven haar vermogen, in evenredigheid van andere provinciën, in de Quotas, die aan de Generaliteitskasse moeten worden betaald, is bezwaard. Wat het eerste aangaat kan men het tegendeel zeer gemakkelijk bewijzen; naardien de publicke zaaken voorzeker in geene provincie zuiniger en met meer overleg worden behandeld dan in Friesland; terwijl er ook geene provincie is, in welke men, in evenredigheid haarer uitgebreidheid en vermogen, minder Amptenaaren heeft; waarbij nog komt, dat de aanzienlijke Amptenaaren in Friesland zo weinig uit 's Lands kassen genieten als ergens. Waarom dan de steeds bekrompen staat van Frieslands geldsmiddelen, niettegenstaande de enormiteit der belastingen, alleen in het tweede artikel, dat is in de veel te hooge aanschrijving in de Quota ter Generaliteit moet worden gezocht.” ²⁾

Het was niet voor de eerste maal, dat op dit aanbeeld werd

¹⁾ Salmon. Tegenwoordige Staat van Friesland. Hfdst. III. blz. 337.

²⁾ id. blz. 490.

geslagen. Vooral Zeeland en Friesland achtten zich in dat opzicht bovenmatig bezwaard. Reeds bij de laatste vaststelling der quotae, in het jaar 1616, had laatstgenoemd gewest tegen zijn quota geprotesteerd en geëischt, dat deze zou worden terug gebracht op *f* 9—8—9, ¹⁾. Desniettegenstaande werd het bepaald op *f* 11—13—4. In den loop der 17^e eeuw deden de Staten van Friesland achtereenvolgens in de jaren 1631, 1635, 1674 en 1675 pogingen om hierin verandering te krijgen, welke pogingen echter allen mislukten.

Toen de langdurige Spaansche successie-oorlog 's lands finantiën uitputte traden Friesland's Staten krachtiger op en drongen in 1709, 1710 en 1711 herhaaldelijk aan op het sluiten van een „raisonnabele vrede; declareerende bij herhaalde secrete Resolutiën aan de Gecommitteerden ter Generaliteit toegezonden, en aldaar in een besogne geopend, dat zij buiten staat waren om iets verders ter voortzettinge des Oorlogs te contribueeren; hebbende die geene, welke ter dier tijd het meeste bewind der zaaken in handen hadden, aan dezelve Staaten ernstig gerepresenteerd, de gevolgen, die daaruit voor de Republiek en hare geallieerden zouden proflueren, en ernstig voorgehouden dat haar Ed. Mog. deze declaratiën geliefden te verbergen, dezelve vleijende met de gelukkige successen van den oorlog, en de avantagieuse gevolgen daaruit te spruiten, tot verligtinge der Provintiën uit de geconquesteerde Steeden en Landen, en uit een te formeeren Barriere, bij zoo verre deeze Repnbliek zig bij haare Geallieerden constant hield, en aan Friesland doende hoopen, bij eene verkreegene Vreede, haare finantien te zullen te gemoete komen; en daarop is het draagende gehouden tot den ongelukkigen uitslag na de Bataille van Denain, en aan de veranderingen in het systhema van Engeland, waar door de Staat genoodzaakt wierd tot het besluiten van een Vreede, zeer verre geëloigneerd van die, welke men zich had vooringebeeld, na zoo veele ongemeen gelukkige Oorlogs-successen.” ²⁾

Toen men met meer halstarrigheid dan wijsheid den oorlog wenschte voort te zetten had men Friesland met hoop op herstel zijner grieven gevleid, toen het vrede was geraakten de gedane toezeggingen in het vergeetboek.

¹⁾ N. Ypey. Verhandeling over de quotae. Harl. 1784. blz. 31.

²⁾ Deductie der redenen, op welke de provincie van Friesland fundeert haar verzoek en praetensie om in hare quotae in de Generaliteitslasten verligt te worden.

Hierop volgde in 1718 de meesterlijke deductie van Jhr. Ph. Vegelin van Claerbergen, Grietman van Haskerland. Hierin laat de schrijver Holland buiten rekening, daar hij verklaart omtrent het inkomen van deze provincie niets te durven bepalen. De inkomsten der zes overige gewesten geeft hij voor het jaar 1716, aldus op:

Gelderland	f 1,500,000
Zeeland	" 2,220,000
Utrecht	" 1,650,000
Friesland	" 2,400,000
Overijssel	" 1,000,000
Stad en land	" 1,400,000

De quotae voor de zelfde provintiën beliepen voor:

Gelderland	f 5—12—4
Zeeland	" 9—3—10
Utrecht	" 5—16—10
Friesland	" 11—13—4
Overijssel	" 3—11—7
Groningen	" 5—16—10 ¹⁾

Hieruit blijkt, dat Friesland, in vergelijking met Gelderland b.v. eene quota betaalde als ware zijn inkomen niet f 2,400,000 maar f 3,120,000.

De opgaven van den hoogleeraar Ypey komen met die van Jhr. Vegelin tamelijk wel overeen. Alleen Utrechts inkomsten stelt hij iets lager en wel op f 1,525,000, terwijl hij daarentegen die van Stad en lande op f 1,525,000 brengt. Hollands inkomsten raamt hij op f 14,835,000. ²⁾

Volgens deze maatstaf berekent de Franeker hoogleeraar, dat de quotae der verschillende provinciën naar billijkheid aldus behoorden te worden bepaald:

voor Gelderland	op f	5—19—14	d. i.	f	0—7—10	hooger
" Holland	" "	59— 8—14	" "	"	1—2—11	hooger
" Zeeland	" "	8—15—13	" "	"	0—7—13	lager
" Utrecht	" "	6— 1—14	" "	"	0—5— 4	hooger
" Friesland	" "	9—11—13	" "	"	2—1— 7	lager
" Overijssel	" "	3—19—14	" "	"	0—8— 7	hooger
" Stad en lande	" "	6— 1—14	" "	"	0—5— 4	hooger ³⁾

Dan ofschoon de grietman van Haskerland zelf ter Generaliteit werd afgevaardigd om „nadere instantiën bij Hunne Hoogmogenden te doen”, de zaak bleef bij het oude. De Staten van Friesland

¹⁾ Teg. Staat. III. 491.

²⁾ N. Ypey. Verh. blz. 21.

³⁾ Ypeij. Verh. Job. VI.

gingen voort met hunne pogingen om opheffing hunner billijke grieven te verkrijgen. De krachtigste poging was die van 1770 toen zij hunne reeds door ons aangehaalde deductie ter algemeene Statenvergadering inzonden.

Dit hoogst belangrijke staatstuk, waarvan de kopie berust in de Provinciale Bibliotheek van Friesland, welke kopie mij door den Heer Bibliothecaris welwillend ter inzage werd afgestaan, zag het licht, naar aanleiding van het voorstel om „ten voordeele van de Provincie van Zeeland, wegens haar bezwaarden toestand, gedurende eenige achtereenvolgende jaaren, het volle beloop der 300,000 Glds tot de Fortificatiën buiten de stemmende Provinciën welke aan alle de zeven geunieerde Provinciën en 't Landschap Drenthe, elk pro quota, op den Staat van Oorlog staan gerepartiteert, van 't toekomende provisioneel alleen ter repartitie van Zeeland over te brengen.”

Ofschoon dit met de „allergevoeligste en smertelijkste aandoeuening” geschiedde, meenden toch de EdelMogenden van Friesland tegen deze bevoorrechting van Zeeland, dat toch al het leeuwenaandeel uit dat geld trok, op te moeten komen en geen toestemming te kunnen geven, „dan voor zooveel het aan de Provincie van Friesland onschadelijk zoude zijn en dat het aan derzelver uitgeputte finantien geen nadeel toebragt.” Zij achtten het „volstrekt noodzakelijk dat Haar Hoog Mog. en alle Leden der Unie, door de gegrondheid der argumenten, meermalen en tegenwoordig wederom op nieuws ter toetse der waarheid bijgebracht, op het nadrukkelijkst mogen geconvinceerd worden, dat deeze Provincie veeleer in haar eigen aandeel redres of verligting noodig had en behoorde te obtineeren, dan dat dezelve uit haare defectueuse gesteldheid nog aan de Provincie van Zeeland zoude te gemoet moeten komen.”

„Om al het welke zoo klaar doenlijk voor te stellen en demonstratief aan te dringen, zullen haare Ed. Mog.

Eerstelijk, Vertoonen de gelegenheid en toestand van Friesland, ten einde de overige Provinciën daar naa hunne eigen gesteldheid mogen vergelijken, en daaruit moeten besluiten hoe zeer de meenigvuldige en zwaare disasters, welke deeze Provincie beneevens, jaa booven haare meedegenooten, en derzelver finantiën, ten uitersten verzwakt hebben.

Ten Tweeden, dat om te voldoen aan het binnenlands vereisch ter herstellinge van de geledene schaade, en zo veel mogelijk voor te koomen nieuwe rampen, en om teffens, met inspanninge van alle vereischte kragten, als getrouwe Bondgenooten zig te

kwijten, in die pligten, welke haar Ed. Mog. aan de Unie verschuldigd zijn, niets hebben naagelaaten, om die te vinden uit zoodanige overzwaare lasten, dat ze, altoos ophoepende, nooit verminderende, aan de Ingezeetenen ondragelijk geworden zijn.

Ten Derden, Dat deeze Provintie reeds geïntereerde aanzochten heeft gedaan tot redres of soulaas.

Ten vierden, Dat deeze bekommerlijke toestand en bovenmaatige bezwaardheid niet alleen billijkt de bepaalde declaratie ten opzichte van Zeeland gedaan, maar dat ook volgens de gronden van gezonden redenen, natuurlijke aequiteit en volstreckte noodzaakelijkheid, de overige medeleeden der Republiek verschuldigd zijn, om van gelijken deeze Provintie als een verswakt bondgenoot te hulpe te koomen en te soulageeren, en dat daar toe reeds zoo veelvuldige representatiën zijn gedaan; doch dat dezelve niet hebbende gehad het gewenschte affect tot eenige de geringste vertroostinge of reël soulaas, haar Ed. Mog. zich hebben genooddrongen gevonden, om hunne regtmattige klagten als nog te vernieuwen, in billijke hoope van eindelijk verhoord te worden.

Ten vijften, Dat dezelve op het nadrukkelijkste haar Hoog Mog. moeten onder het oog brengen, de deplorable gevolgen, welke, door aanhoudende weigering, daaruit noodzaakelijk moeten profluereeren bij de geringste ligt gebeurlijke extraordinaire toestanden." ¹⁾

Op de gronden en bewijzen voor dit alles aangevoerd, komen we later terug. Thans zij slechts vermeld, dat ook deze wanhoopskreet zonder gevolg bleef. Ten einde raad dreigde Friesland, dat het zijn quotae eigenmachtig zou weten te verminderen en bracht in 1783 die bedreiging werkelijk ten uitvoer door terughouding op de betaling der quotae. Toen werd in 1784 eene commissie benoemd, die met een algemeen onderzoek naar het finantie-wezen belast werd. Het volgende jaar werd aan eene tweede commissie de taak opgedragen eene herziening der quotae voor te bereiden. Het duurde tot 1790 eer deze commissie aan de Hoog Mogenden rapport uitbracht. Zij verklaarde zich in beginsel tegen het behoud der quotae, doch met het oog op de moeielijkheden, waarop zij gestuit was, betwijfelde zij de mogelijkheid van het invoeren van een stelsel van algemeene belastingen. ²⁾

¹⁾ Deductie. bldz. 1 en 2.

²⁾ Het verdient opmerking, hoe reeds in 1543 het denkbeeld eener inkomstenbelasting werd uitgesproken. In dat jaar toch bracht eene der steden, ter vergadering van Holland, eene belasting naar het geschatte vermogen ter sprake. De Raad van Holland verklaarde, dat zulk eene belasting "van

Aldus komende tot handhaving der repartitie bij quotae, bepaalde de commissie zich tot het voorstellen van verbeteringen in dat stelsel. Hierbij hield ze zich aan den nieuwen Staat van Oorlog, door den Raad van State opgemaakt volgens de gegevens der Commissie van 1784. Hierop werd eindelijk in 1792 eene herziening door de Hoog Mogenden tot stand gebracht. Ze bepaalde zich tot eene wijziging der quotae. Bij deze regeling, die voor den tijd van 25 jaren werd vastgesteld, werd vooral aan de bezwaren van Zeeland en Friesland tegemoet gekomen. Friesland's quota werd van ruim $11\frac{1}{2}$ pCt. op $9\frac{1}{2}$ pCt., die van Zeeland van ruim 9 pCt. op $3\frac{1}{5}$ teruggebracht. Daarentegen werd de quota van Holland tot $62\frac{1}{10}$ pCt. verhoogd. ¹.

II.

Alvorens over te gaan tot het beantwoorden van de vraag in hoeverre de wanhoopskreten van Friesland's Staten gegrond waren, willen we een beknopt overzicht geven van de inrichting van het finantieel beheer der provincie. Zooals men weet, liep dit in de verschillende gewesten zeer uiteen. Zonderling er dan in Friesland was het nergens. Te dezen opzichte bestond er eene bepaalde neiging tot decentralisatie. Zoo werd het Kantoor-Generaal, aan welks hoofd een Ontvanger-Generaal stond, eerst tijdelijk en in de 16de eeuw voor goed afgeschaft, na een reeks van ergerlijke processen ter zake van verduistering van gelden door dat Kantoor. ²)

De inrichting van het finantieel beheer was ongeveer als die van een huisvader, die zijn inkomsten in verschillende zakjes bewaart, naar gelang van de bron, waaruit ze voortvloeien en den inhoud dier zakjes ook weer voor verschillende rubrieken van uitgaven besteedt. Men had namelijk vier kantoren, t. w. dat van de domeinen en consumtiën, dat van de floreen, dat van de losse renten en dat van de lijfrenten. Elk kantoor had zijn eigen rubriek van ontvangsten en uitgaven.

Boven deze kantoren stond de Provinciale Rekenkamer, waartoe elk der vier kwartieren Oostergo, Westergo, Zevenwouden en de Steden één lid committeerden. Deze leden hadden zitting voor

alle het redelijkst scheen, doch tevens, dat ze bezwaarlijk goed te regelen zou zijn en daarenboven aanleiding zou geven tot vele valsche eeden, daar niemand zijne goederen te recht zou aanbrengen. Wagenaar. Vaderl. hist. V. 250.

¹) Tegenwoordige Staat van Stad en Lande. XX. bldz. 8 en 9.

²) F. N. Sickenga. Bijdrage tot de geschiedenis der belastingen in Nederland. bldz. 286.

den tijd van drie jaren. Bovendien was aan de Kamer toegevoegd een secretaris, een pensionnaris en een kommis of klerk. Zij kwam steeds gelijktijdig met de Gedeputeerde Staten samen. De oprichting dagteekent van het jaar 1584, haar laatste instructie van 1680. Zij was belast met het toezicht op de Provinciale Geldmiddelen, het onderzoeken van de rekeningen der ontvangers, het liquideeren der declaratiën en de zorg, dat er geen ordonnantiën werden verleend, in strijd met de resolutiën der Staten.

„Bij de geheele inrichting van het finantieel beheer”, aldus schrijft de Heer Sickenga in zijn boven aangehaald proefschrift, „werd gemist een goed geregelde verantwoordelijkheid, die reeds van zelve uit eene openbare behandeling van alle zaken, dat beheer betreffende, had moeten voortvloeien.” Telkens worden er dan ook klachten geuit, dat er in tal van takken van administratie een volslagen duisternis heerscht. Wat Friesland in het bijzonder aangaat, blijkt de geheel onvoldoende toestand van dat beheer zonneklaar uit het beruchte proces tegen den Ontvanger-Generaal in 1637. ¹⁾ Dan ook elders was het niet beter gesteld. Zoo kwamen in Holland, bij het uitbreken van den oorlog in 1672, bij een onderzoek naar den staat van het Kantoor-Generaal, tot de min aangename ontdekking, dat de provinciale kas geheel ledig was, terwijl er toch op 31 December 1670 nog een bedrag van / 9,000,000 aanwezig had moeten zijn. ²⁾ Aan het stelsel van geheimhouding weet dan ook de Raadpensionaris van de Spiegel het gezonken crediet der provincie Holland. Daarom stelde hij voor het invoeren van een jaarlijkschen Staat en Balans van de inkomsten en uitgaven „als het eenige en ware middel om het algemeene vertrouwen te winnen.” ³⁾

Na deze korte uitweiding gaan we over tot het beantwoorden van de vraag, of inderdaad Frieslands ingezetenen zoo zwaar gedrukt werden als de Heeren Ed. Mogenden het in hunne deductie doen voorkomen.

„De lasten deezer Provintie,” aldus heet het in dit staatstuk, „hebben haar source:

1. Uit het geen van de Vastigheden proflueert.
2. Uit de Waren, die geconsumeerd en verbruikt worden.
3. Uit gemengde en allerlei zoortige oorzaaken.
4. En eindelijk uit de Domainen.

¹⁾ Zie over dit proces: Wagenaar. *Vad. hist.* XI. bdlz. 222 e. v. Slingelandt. *Staatk. geschr.* III. bdlz. 135 e. v.

²⁾ F. N. Sickenga. *Bijdr.* bdlz. 295.

³⁾ P. L. v. d. Spiegel. *Brieven en negotiatiën.* III. blz. 60 e. v.

De sub 1 vermelde bron vloeide uit den natuurlijke staat van zaken het mildst. Immers „het is overbekend”, zoo heet het t. a. p., „dat de Provincie van Friesland genoegzaam alleen bestaat uit de Culture en voortbrengselen der Landerijen, zijnde de Graanen, het Vee en het Suivel; en maar weinig deel heeft aan de groote Navigatie, gelijk Holland en Zeeland.”

„Het provenu der Landen komt voort uit de middelen:

1. Van de Floreen Renthe.
2. Van de Reële goedschattinge.
3. Van de Schoorsteengelden.
4. Van de bezaaide Landen.
5. Van het Koeijen- en Paardengeld.
6. Van de Verkoopingen van onroerende Goederen, t'elker alienatie.”¹⁾

De eerstgenoemde belasting was de oudste en tevens de meest opbrengende en dagteekende uit den tijd der Saksische overheersching (1492—1515). Vooral Hertog George deed krachtige pogingen om 's lands inkomsten, die onder zijn' vader en broeder nog geheel onbepaald waren, op een vasten voet te brengen. Zijn eerste poging daartoe dagteekent van het jaar 1504. De hertog had de leensopdracht van alle vaste bezittingen der Friesche edelen geëischt. Toen waren Easge Heringa van Hoxwier, Heerschap te Mantgum, Edo van Jongama, Heerschap te Rauwerd, Doecke van Martena, Heerschap te Kornjum, Rienck van Kamstra, Heerschap te Jelsum, met nog zes andere edelen, door de te Leeuwarden vergaderde Hovelingen afgevaardigd om Hertog George, die toen te Harlingen vertoefde, van dien eisch af te brengen.²⁾ De heeren slaagden in hunne zending, echter alleen op voorwaarde, dat zij zich verbonden jaarlijks de een-en-twintigste penning hunner landrente op te brengen. Of de sluwe Saks hiermede zijn eigenlijk doel niet bereikte en of het hem met de handhaving zijner leenheerlijke hoogheidsrechten ooit ernst is geweest, mag op zijn minst betwijfeld worden. Echter werd deze belasting slechts een tiental jaren opgebracht. In 1514 toch, toen George in oorlog was met Graaf Edzard van Oost-Friesland, stelde hij den Heerschappen voor de 21ste penning af te koopen of af te dienen. Zij verkozen het laatste en men kwam overeen, dat zij gedurende drie maanden 500 krijgsknechten ten dienste des vorsten zouden onderhouden en daarvan voor zich en hunne erven

¹⁾ Deductie. blz. 2 en 3.

²⁾ Friesche Volksalmanak voor het jaar 1890. bldz. 53.

vrij zouden zijn van de 21ste penning. Te vergeefs trachtte keizer Karel V later op die vrijstelling terug te komen. Nog in 1545 werden alle geprivilegieerde Heerschappen of hunne erven op last van Z. M. door den Procureur-Generaal voor het Hof van Friesland gedaagd, echter zonder het door den keizer gewenschte gevolg. ¹⁾

Van meer blijvenden aard was de floreen-belasting, insgelijks door Hertog George in 1511 iugevoerd. Hij liet een nauwkeurig onderzoek instellen hoeveel iedere plaats of stuk los land aan florenen of goudguldens van 28 stuivers kon opbrengen en bepaalde, dat daarvan jaarlijks 2, 3, 4 of 5 st. betaald zou worden. „En is geformeerd”, aldus de deductie, „uit een zeer nauwkeurige teekeninge der toenmalige huuren, betaald wordende in eene Munte, bekend onder den naam van Florijnen, nu Goudguldens genaamd, van welke te dier tijd, een, twee à drie stuivers wierden geheven ten behoeve van de loopende gemeene kosteu, en welke nu gesteigerd tot 126 stuivers, dat is twee Ducatons, en daarbij onveranderlijk zijn gebleeven zeederd meer dan 70 jaaren herwaards.” ²⁾

Niet licht zal men de drukkende last van deze grondbelasting overschatten. Het was een steeds dieper invreetende kanker, die aan het welzijn van de ingezetenen knaagde. Bij hare instelling bracht ze 13,951 fl. op; in de laatste helft der 18de eeuw was ze tot f 768,227 gestegen. ³⁾

Drukkender nog werd deze belasting door de ongelijkmatigheid, die langzamerhand in dezen ontstond. Wel is waar werd de floreenrente over de geheele provincie volgens vaste kohieren geïnd, maar toch ontstonden weldra belangrijke wijzigingen, vooral door het bij placcaten toegestaan verleggen van florenen van het eene stuk land op het andere en door het wegspoelen of bederven van landerijen door overstromingen als anderszins. Wat het eerste aangaat werd het aldra gebruik geheele plaatsen of gedeelten er van vrij van floreen te verhuren of te verkoopen, waardoor de last, die oorspronkelijk op een geheele plaats lag, op een deel daarvan of wel ten name van den voormaligen eigenaar kwam. Dat laatste had ook plaats, waar landerijen door het

¹⁾ Register van aanbreng van 1511 en verdere stukken de floreenbelasting betrekkelijk, uitgegeven door het Friesch genootschap van geschied-, oudheid- en taalkunde. I. blz. VI.

²⁾ Deductie. bldz. 6.

³⁾ Tegenw. Staat. IV. bldz. 338.

water verzwolgen werden. Daaruit laat zich het verschijnsel verklaren, dat sommige landerijen zoo bovenmatig bezwaard werden, dat de eigenaars geld toegaven om er van af te komen.

Dat bij een dergelijken toestand ontduikingen en pogingen daartoe veelvuldig voorkwamen, behoeft bijna nauwelijks gezegd. Herhaaldelijk werden dan ook placcaten uitgevaardigd om het toezicht te verscherpen en de ontduiking tegen te gaan, placcaten, waarin het aan bedreiging met zware straffen tegen de nalatigen niet ontbrak. We noemen de resolutie van 21 Juli 1688 en de placcaten van 5 Maart 1722, 10 Sept. 1729 en 31 Mei 1759.

Opmerking verdienen vooral de strenge bepalingen, voorkomende in het placcaat van 1729. „En in geval”, zoo lezen we aldaar, „eenige florenen mochten gebracht zijn ten laste van personen, zonder dat eenige landerijen, waarop voorsz. florenen zouden leggen, aangewezen zijn, of door de Gerechten aangewezen worden, waardoor het Landt wordt gefrusteerd van zijn onderpant, en bij verval van zodanige Personen, dewelke persoonlijk, zonder uitdrukkinge van vastigheden, in de voorschreven cohieren bekend staan, gehouden zullen wezen, om voor St. Jacobi 1730 aan de Gerechten, op welker register de zelve aangeslagen staan, oplossing en aanwijzinge te doen van de landen, of huijzen, waarop de florenen, op haare personen staande, heeft gelegen, of in gevalle zodanige aanwijzinge niet zal kunnen geschieden, dat zij als dan verplicht zullen wezen, haare andere landerijen of vastigheden, die suffisant zijn tot hoedinge der lasten, met voorsz. personeele florenen te beswaren; doch wanneer zij geen vastigheden in eigendom hebben, of die zij bezitten de lasten niet kunnen hoeden, dat zij in zulken gevallen gehouden zullen wezen, om voor yeder floreen, waarmede zij persoonlijk op het cohier bekend staan, in 's Lands Comptoir van den ontfanger Knock over te brengen een somma van een hondert rijksdaalders, des dat daarvoor obligatien worden gegeven met interessen tegen vier ten hondert, welke interessen zij zo lange zullen trekken, als zij haare florenen aan den Lande betalen, het zelve doceerende met quitantiën, zonder vertooninge van welke quitantien zij geen interessen zullen vermogen te ontfangen, verblijvende ondertusschen de opgeschotene penningen ten allen tijde, tot vergoedinge van verlorene florenen, in 's Landts Comptoir, zonder dat de geëxtradeerde obligatiën, oijt of oijt afgelost zullen mogen worden; alles bij poene van vijfentwintig goudene friesche ridders, te converteeren naar 's Lands Ordonnantie, en te verbeuren bij alle de gene,

die van dezen na te komen in gebreeke zullen blijven. ¹⁾

In hetzelfde placeaat werd bepaald, dat wanneer eene plaats werd gescheurd of gedeeld, „alle percelen landts, onder zodanige gescheurde plaatse behoort hebbende, mitsgaders alle de successive eijenaars derzelve, met elkander responsabel zullen zijn voor de gehele floreen, waarmede zodanig een gescheurde plaats staat aangeslagen.”

Men ziet het, de Edel Mog. waren er op bedacht er voor te waken, dat niemand door de mazen van het net ontsnapte en zelfs van die landerijen, die door het water verzwolgen waren, de floreenbelasting werd betaald.

Wat aangaat het totaal dezer belasting blijkt uit het Cohier van 1785, dat zij opbracht:

in Oostergo	f 259,992—21
in Westergo	" 472,890—18— 2
in Zevenwouden	" 86,765—15— 9½
in de Steden	" 48,230— 1—13½
Totaal	f 767,778—27— 9

Het hoogst stonden aangeslagen Wijmbritseradeel met 9,335 flor. tot een totaal bedrag van f 58,812—16—4 en Leeuwarderadeel met 8,256 flor., opbrengende f 52,012—16; het laagst Harlingen, waar 37 flor. f 236—5 opbrachten en Sloten met 124 flor., vertegenwoordigende een waarde van f 783.

In de meeste grietenijen was het totaal bedrag nog iets hoger dan op het landscohier was opgegeven. Dat hoger bedrag, op de dorpslijsten voorkomende, noemde men „overschietende floreenen.” Zij kwamen ten bate van de ontvangers dier belasting.

III.

Naast deze landfloreenen stonden nog de dijkfloreenen. Het is echter eene vaak voorkomende dwaling, waarin zelfs de schrijver van de Tegenwoordige Staat van Friesland schijnt te vervallen, ²⁾ deze beide belastingen met elkaar in verband te brengen. Ze hadden, zooals door Mr. W. W. Buma duidelijk is aange-toond, niets gemeen dan den naam. ¹⁾

Oorspronkelijk werden Frieslands zeedijken door de gezamenlijke ingezetenen met hand- en spandiensten aangelegd en onderhouden. Later werd aan zeker grondbezit het onderhoud van een

¹⁾ Tegenw. Staat. IV. 364 o. v.

²⁾ Tegenw. Staat. IV. bldz. 339.

³⁾ Reg. van aanbreng van 1511. XVII.

bepaald gedeelte toegewezen. Dit was b. v. in Oostdongeradeel sedert 1503 het geval. ³⁾ Dan na den Kerstmisvloed van 1717 zagen de Staten van Friesland het onvoldoende van eene dergelijke regeling in. Vandaar de resolutie van 1 Maart 1718, volgens welke „het onderhoud zoo van paal- als van aardwerk gemeen gemaakt zou worden.”

Bij een nadere resolutie van 28 April 1718 werd de regeling dier zaak aan het Hof van Friesland opgedragen. Eene Commissie, bestaande uit drie landmeters, werd nu belast met de taak om te taxeerén op hoeveel floreenen het onderhoud van elke roede zeedijk moest worden gesteld. Deze taxatie wisselde af van $\frac{1}{4}$ tot $19\frac{1}{2}$ floreen. Ingevolge de resolutie van 1 October 1718 — men ziet, dat de Staten er geen gras over lieten groeien — werd nu een nieuw dijkboek aangelegd en werd de verschuldigde opbrengst wegens het onderhoud der dijken voor elk der dijkgenooten vastgesteld. Het totaal bedrag van deze geheel op zich zelf staande belasting beliep gemiddeld f 140,000. — per jaar.

Een niet minder drukkende belasting dan de floreenrente was de reële goedschatting, dagteekenende uit den tijd van den Spaanschen successie-oorlog. Het was alweder eene belasting op de huurwaarde en dus ten slotte niet veel anders dan eene nieuwe floreenbelasting onder een anderen vorm, ze werd echter niet alleen van landerijen, doch ook van huizen, molens, enz. geheven.

„De reële goedschatting”, aldus schrijven de Edel Mogenden in hunne declaratie van 1770, „is een nieuw geïntroduceerd middel, wel meermalen geproponeerd, dog om de enormiteit van zulk een ondraagelijken last nooit ter conclusie gebracht als toen, wanneer de trouwhartigheid dezer Provincie, om de gemeene zaak in den Oorlog over de Spaansche Successie, niet alleen na, maar ook boven vermoogen te handhaven, al die obstakels te boven kwam, en dezelve voor de eerste maal in den Jare 1711, niet zonder merkelijke oppositie in train deed brengen; dog als te zeer bezwaarende en daarom tegen den inborst van veele Regenten en Ingezetenen strijdig, wederom nagelaten wierd in den Jaare 1712.

Maar het gebrek van andere en betere middelen om zig te redden, en de vleijende hoope, dat het van korten duur zoude zijn, deed die Last andermaal hervatten in den jaare 1713.

En heeft om dringende reedenen moeten gecontinueerd worden.

Van Anno 1713 tot 1741, met tusschenpoozingen van eenige

¹⁾ Charterboek II. 226 en 241.

meerdere of mindere verligtinge in de proportie van dien Last, dog zoedert dien tijd tot nu toe, zonder eenige intermissie of verandering, altoos op de zwaarste tarief blijvende

Deze Last vordert een 4de part der zuivere huuren, die er booven de Floreenrenthe en kosten der reparatiën op de vastigheden overschieten, en is daarom bepaald ten opzichte der vaste goederen, die geen onderhoud van Timmeragie onderhcevig zijn, op één Gulden van vier, die het in huur rendeert, en van één gelijke Gulden van zestehalve noopens goederen, die zoodanige reparatiën vereischen, en welke geraamd worden met die propositie evenredig te zijn, hoewel het gewone onderhoud, vernieuwing en toevallige ongelukken, alsmeede de last der Watermoolens, die er in de laage landen noodzakelijk en veelc zijn, op den duur de boovengemelde propositie zekerlijk te booven gaan en lastiger zijn dan de $\frac{1}{4}$ der vrije goederen.

De ongemeene drukking van deezen Last valt van zelve in het oog, en kan als een tweede Floreen Renthe aangemerkt worden, verminderende niet alleen de revenues maar ook den prijs der Eigendommen met een vierde gedeelte." ¹⁾

Inderdaad eischte deze belasting niet minder dan 25 pCt. der huurwaarde, na aftrek der floreenrente. Zelfs wordt er in de deductie op gewezen, „dat men in den Jaare 1744 het zoo boovengewoon en lastig middel der reële goedschatting, dubbel heeft doen heffen, zonder dezelve wederom in de 50ste Penning in Compensatie te mogen brengen, gelijk bij eenige Provinciën, noopens extraordinaris Nood-opgeschotten, is toegelaaten en gepractiseerd geworden." ²⁾

Hier echter maken de Edel Mogenden zich aan een kleine overdrijving schuldig. Wel is het een feit, dat de eigenaars van vastigheden in het genoemde jaar 50 pCt. van het inkomen, dat ze daaruit trokken, in de reële goedschatting hebben opgebracht, doch daaronder waren 25 pCt. begrepen voor welke men obligatiën ontving, rentende 3 pCt., die later ten laste der steden en grietenijen werden gebracht.

Telt men de tot dusver genoemde belastingen bij elkander, dan mag men gerust aannemen, dat onze voorouders van voor honderd jaren minstens 50 pCt. der opbrengst hunner vastigheden moesten opbrengen.

Tot „hetgeen uit de vastigheden proflueert," brachten de staten

¹⁾ Deductie, bldz. 6.

²⁾ id. bldz. 11.

verder: de opbrengst van schoorsteengelden, van de bezaaide landen, van het Koeijen- en Paardengeld en van de verkooping van onroerende Goederen. De vier eerstgenoemden vormden met de belasting op de hoofden de zoogenaamde „vijf speciën.”

Het schoorsteen- of haardstedegelden beliep ƒ 3.— per schoorsteen; voor de stookhutten bij boerenwoningen en voor vee-stallen slechts 15 st. Pastoriën werden op 2, onderwijzerswoningen op 1 schoorsteen berekend. Hoe de Staten er op uit waren te zorgen, dat steeds de belasting ten volle binnen kwam, blijkt uit eene bepaling, dat voor huurhuizen, verhuurder en huurder ieder de helft in deze belasting te betalen hadden, „doch indien de Huurder zijne helft niet op zijnen tijd kan betaalen, is echter daarom de Eigenaar niet van 't betaalen zijner helft bevrijd. Integendeel, indien de huurder ten laatste volkomen insolvent wordt bevonden, is de Eigenaar, in dat geval, verplicht de betaaling van 't geheele schoorsteengeld te voldoen.” ¹⁾).

Ten opzichte van de belasting op de bezaaide landen en op runderen en paarden werd onderscheid gemaakt tusschen de meer vruchtbare landen van het hoog kwartier en de minder vruchtbare van het laag kwartier. Welke tot het eerste en welke tot het tweede gerekend werden was nauwkeurig bepaald. Volgens de Ordonnantie op de bezaaide landen, werd van elke pondemate bouwland in het hoog kwartier 10 st. 12 p. betaald, in het laag kwartier iets minder. Van het hoornvee betaalden men, van ieder rund boven de drie jaar ƒ 1—15—4 in het hoog-, ƒ 0—21—8 in het laag kwartier. Stieren en inlandsche ossen waren vrijgesteld. Aan paardenpacht werd opgebracht 14 st. per paard. Veulens waren tot Mei van deze belasting vrijgesteld.

Het recht, geheven bij den verkoop van onroerende goederen was reeds van oudere datum. Oorspronkelijk bedroeg dit de 56ste penning bij elke overdracht, doch bij de nijpende geldnood werd dit in 1723 op de 40ste penning bepaald. ²⁾).

De tweede rubriek van inkomsten, in de deductie genoemd, vlode voort uit „de waren, die geconsumeerd en verbruikt worden.”

Om tot een oordeel te komen omtrent het bedrag dezer belastingen, die ingevorderd werden „op de Havenen en Passagies te lande, bij het inkomen in de Provintie, en daarom Haven-impositiën genoemd worden,” zullen we alweder de deductie laten spreken. Deze dan deelt mede, dat de belasting geheven werd van: „de

¹⁾ Tegenw. Staat. XVI. bldz. 395.

²⁾ Deductie. bldz. 7.

Lakenen en Kraamerijen, Haver- Specieën of gewone Waaren, Zoete Waaren, Wijnen en vreemde Bieren, zoo die bij den Burger ingeslaagen, als die ten Tappe gesleeten worden, Koffij en Thee, enz. Tabak, Uitheemsche Brandewijnen en sterke Wateren en Zout.

Van een groot gedeelte derzelven wordt betaald, de 5de Penning van de waardij met een tiende verhooging daarboven.

De Wijnen geeven dertig Guldens per Oxhooft.

De Brandewijn een Gulden de Kan.

De Koffij vier en de Thee agt stuivers per Pond.

De Tabak drie stuivers.

Het Zout, ieder zak van 40 Friesche maaten, twee Guldens tien Stuivers, à twee Guldens vier Stuivers.

De overige zoodanige Middelen, die binnenlandsche genoemd worden, zijn:

De belasting op het Gemaal, en daaronder begrepen die van de binnenlandsche Brandewijnen of heete Wateren en de gebrouwen Bieren.

De Impost op ieder Zak of Loopen, uitmakende een 35ste part van een Last, beloopt noopens

Rogge	f 1—2.
Tarwe of Weit	" 2.
Mout	" 2—10.

Gemengde Soorten naar evenredigheid.

De Gortmaakers zijn gesteld voor een loopersteen op 800 Guldens voor ieder Paard, en dubbeld met twee Paarden.

De Pelmolenaars na proportie van de Vlucht der Molenroeden, en enkele of dubbele steenen, zijn meede gebragt op een taux van 400 tot 825 Guldens ieder.

De stokers van gedistilleerde Wateren betaalen van ieder Stook-keetel, een Aam groot zijnde, 330 Gls en wegens mindere en meerdere grootte na proportie; boven en behalven het Zakgeld voornoemd tot 2 Gls 4 st. van ieder loopen zak.

Nog behoort tot de binnenlandsche consumptieve Producten, de Impost op Turf en Brandhout tot een zestehalf van de waardij van een Daalder.

En de Impost op het Beestiaal bedraagt 4 st. 6 penn. van ieder Goudgulden." ¹

Om eenigszints te kunnen oordeelen over de opbrengst dezer belastingen, ontleenen we een paar posten aan de opgave der „Middelen op 't Comptoir der Losse Renthnen."

¹) Deductie blz. 7.

Gemaal, zooals Meij 1769 verscheenen, afgerekend is, en waaronder begreepen is het zakgeld der inlandsche heete en gedistilleerde wateren. f 412,439— 3— 6

Beestiaal. Als boven. f 136,519—17—8

Dog overmits de zware

Versterfte nu minder

gerekend. „ 50,000

————— „ 86,519—17— 8

Turf en brandhout. Als boven „ 75,736— 1— 6

Brandewijnen „ 53,784—15— 6

Waagregt. „ 25,819— 6—12

Passagiegeld „ 13,500— 4 enz.

Een deel dezer belastingen, die, zooals men ziet, niets anders waren dan inkomende rechten, werden gedurende een korten tijd opgeheven, ten gevolge van het oproer van 1748. Omtrent de oorzaken van dat oproer loopen de lezingen uiteen. De hoogleeraar Ypey geeft als zoodanig op, dat er door burgemeesters van Harlingen fraudes zouden zijn gepleegd door het verkoopen van ambten. In weerwil van hunne bekentenis, onttrokken de Staten hen aan de vervolging van het Hof van Friesland. De hierdoor verwekte verbittering zou de naaste aanleiding tot de genoemde troubelen zijn.

Aannemelijker komt ons de volgende lezing voor: Boeren van Buitenpost hadden landerijen in bezit of in pacht onder Gerkesklooster. Om hun vee te melken en andere werkzaamheden te verrichten, moesten zij dagelijks een paar malen de grenzen der provincie passeren en telkens werd van hen het passagegeld tot een bedrag van 3 st. geëischt. Hiertegen verzetten zij zich en toen de Procureur-Generaal uit Leeuwarden verscheen om dwangmaatregelen in toepassing te brengen, namen zij hem gevangen en lieten hem niet los, dan nadat hij beloofd had geen revanche over het voorgenomene te zullen nemen.

Weder afwijkend zijn de in den Tegenwoordige Staat van Friesland voorkomende mededeelingen. Volgens deze was de beweging van den beginne af gericht tegen de pachters der inkomende rechten en der specieën. Vooral tegen de havenpachters was men reeds lang in geschrifte opgekomen. Ook was het gerucht algemeen verbreid, dat de Stadhouder, die inderdaad zich meermalen er over uitgelaten had, dat alle pachten behoorden afgeschaft en door andere belastingen vervangen te worden, in zijne goede bedoelingen door de Staten werd tegengewerkt. De groote hoop meende dus op het gezag van den Prins te kunnen steunen, toen

zij in verzet kwam. Het oproer brak het eerst ten platten lande uit in de maand Mei. Van daar sloeg het naar de steden over. De pachtershuisjes werden onder den voet gehaald, de ketenen, waaraan de gortmolens 's nachts werden vastgelegd, om te voorkomen, dat er ter sluiks gemalen zou worden, met geweld verbroken, terwijl de oproerlingen den korenmolenaars en bakkers aanzegden, dat zij geene pachtecduls meer te halen hadden.

In deze omstandigheden besloten de Edel Mogenden, daartoe aangezoekt door de gecommiteerden uit de breede gemeente, de pachten af te schaffen, wat bij proclamatie aan het volk werd bekend gemaakt. In plaats daarvan werd nu eene quotisatie ingevoerd. De gemiddelde opbrengst der afgeschafte belastingen werd geraamd als volgt:

voor de tabak op.	f 40,000
" het gemaal "	" 340,000
" " zout	" 20,000
" de overige middelen	" 500,000
Te zamen.	f 900,000

Die f 900.000 nu werden over de dertig grietenijen en elf steden van Friesland omgeslagen, naar den maatstaf van het aantal inwoners en het totaal inkomen, volgens den opbrengst van de 100ste en 1000ste penning, een taak, die aan den geleerden Ypey werd opgedragen. Op de zelfde wijze werd het bij te dragen bedrag voor elk gezin bepaald. ¹⁾

Dat deze belasting, vooral met het oog op de ontwikkeling van den handel, belangrijke voordeelen, in vergelijking met de afgeschafte pachten aanbood, is buiten kijf. Dan slechts korten tijd bleef ze in stand. Niet alleen vond ze verzet bij velen, die door de afschaffing der verpachtingen, groote voordeelen ontbeerden, doch ook verhieven zich van alle kanten klachten over een te hoogen aanslag. Eerlang keerde men terug tot de afgeschafte belastingen, doch niet tot de verpachting. In plaats daarvan werden kommiezen aangesteld, wien de inning der belastingen werd opgedragen. Waarschijnlijk heeft ook in dit opzicht de vroegtijdige dood van Willem IV een nadeeligen invloed uitgeoefend.

Alvorens van deze rubriek van belastingen af te stappen, nog een enkel woord. Men wane niet, dat de Ed. Mog. in hunne deductie alle artikelen opnoemden, waarvan belasting werd betaald. Bijna geen enkel artikel van dagelijksch gebruik was onbelast. Om enkele voorbeelden te geven, werden o. a. rechten geheven:

¹⁾ Tegenw. Staat. XIV. blz. 114 e. v.

Van een gros tabakspijpen	6 st. 8 p.
Van ieder spel speelkaarten	8 p.
Van een riem schrijfpapier	10 st.
Van ieder pond koperdraad.	11 p.

Men staat inderdaad verbaasd over de minutieuse zorgvuldigheid, waarmede de autoriteiten er voor waakten, dat zelfs de meest onbeduidende zaken niet aan de mazen van het door hen gespannen net ontsnapten.

IV.

Als derde bron van inkomsten noemen de Staten in hunne deductie de ophrengst voortvloeiende uit gemengde en allerlei soortige oorzaken. Deze bestonden uit:

het regt van collaterale successie,
het passagiegeld,
het Waagregt,
het Klein Zegel,
het Jaarlijks en vast Amptgeld,
het Hoofdgeld,
de ongeliquideerde personeele Goedbelasting.

Als collateraal successierecht werd $2\frac{1}{2}$ pCt. van het netto bedrag van erfenissen en legaten betaald.

Het passagegeld was eene buitengemeen drukkende belasting, zooals we reeds zeiden, zou dit volgens sommigen de aanleidende oorzaak zijn geweest tot het oproer van 1748.

Het bedroeg:

voor elk persoon, de provincie verlatende	3 st.
» een paard, 2 jaren oud en daarboven.	10 »
» » » , beneden 2 jaren	6 »
» » koe, 2 jaren oud en daarboven.	8 »
» » hokkeling, schaaap of gemest kalf	3 »
» » ongemest kalf	2 »
» » bigge of lam	2 »
» » varken	4 »
» » schip met baggelaar, lang 50 voeten en daaronder, scheeptimmermanshout.	2
doch langer dan 50 voet	3
» » schip, geladen met schaaap- of duivenmest, tot de lengte van 50 voet.	80
doch daarboven	120

Van deze belasting waren enkele vrijstellingen toegekend en wel, behalve aan Z. D. H. den Heer Prinse Erfstadhouder en alles wat tot Hoogdeszelfs Huis behoort, „aan de ordinaire Schippers en

Voerlieden, die reizende personen buiten de Provincie brengen, voor paarden tot de rijtuigen van voerlieden behoorende, aan gemeene Soldaten en Matrozen, van arme lieden, en na het oproer van 1748, ook voor vee, dat uit of binnen de Provincie ter weide gaat."

Het Waagrecht werd betaald van alles, wat gewoonlijk bij het gewicht wordt verkocht en varieerde van 3 tot $1\frac{1}{2}$ st. per 100 pond.

Van veel belang was het Jaarlijks- en vast Amptgeld. Deze exorbitante belasting, later bekend onder den naam van Acquivalent, werd op nieuw geregeld bij het placeaat van 6 Mei 1776.

Wij 19de eeuwse ambtenaren, die reeds een klaaglied aanheffen, wanneer van ons inkomen, gedurende eenigen tijd een deel gekort wordt als storting in het pensioenfonds, wat moeten wij dan wel zeggen van onze voorgangers in de vorige eeuw, die inderdaad beduidende sommen te storten hadden in 's lands schatkist, bij de aanvaarding hunner betrekking? We zullen onze lezers niet vermoeien met de opgave van de geheele lijst, doch slechts enkele grepen doen. De storting bedroeg voor:

een Luitenant-Admiraal	f 9000
» Schout-bij-Nacht	» 3000
» Secretaris van de Admiraliteit	» 4500
» Secretaris van het Landschap	» 4500
» raadsheer	» 3000
» ontvanger der Horeen-rente	» 4500
» Kamerbode der Staten	» 1000
» Kamerbode van Gedeputeerde Staten	» 1000
» grietman	» 6000
» muntmeester	» 1000
» stempelsnijder	» 1000
» postmeester	» 5000
» bakenmeester	» 1000

„Alle verdere Ampten en Bedieningen", aldus genoemd placeaat, „in bovenstaande lijst niet begrepen, moeten een jaar tractement ten profijte van den Lande laten staan." ¹⁾

En behalve die sommen, die bij het aanvaarden van eene betrekking werden gestort, moesten bovendien de zoogenaamde officiegelden jaarlijks worden betaald. Deze varieerden van f 12 voor de minst bezoldigde tot f 72 voor de meest bezoldigde ambtenaren ²⁾.

Het recht van Klein Zegel werd geheven van alle papieren, 't belang van bijzondere personen rakende. Alle acten en contracten

¹⁾ Placeaat van 6 May 1776.

²⁾ Tegenw. Staat IV bldz. 449 e. v.

moesten voorzien zijn van een zegel. De hoegrootheid daarvan hing af van de in de acte genoemde som. Bedroeg deze som

f 600 tot f 1000,	dan word een recht geheven van	f 0.12
» 1000 » » 2000, » » » » » » » »		» 1.04
» 2000 » » 4000, » » » » » » » »		» 3.—
» 4000 en daarboven		» 4.—

Voor testamenten, disponente over goederen, ter waarde van minder dan f 10,000. — werd een zegel van f 3 vereischt; voor die van f 10,000.— tot f 20,000.— een zegel van f 6.—; voor die van f 20,000.— tot f 40,000.— een van f 12.—; voor die van f 40,000.— en daarboven, een van f 24.—. Zoo was het bedrag van het zegelrecht ook voor alle transactiën andere bepaalt.

Het hoofdgeld, dat behalve in Friesland, ook in het kwartier van Zutphen, in Overijssel en Stad en Lande werd geheven, ontwikkelde zich langzamerhand uit het dienstbodengeld. Laatstgenoemde belasting werd het eerst in Holland ingevoerd in 1636; vijf jaren later in Zeeland en langzamerhand volgden de meeste provinciën dit voorbeeld. In Holland werd het twee malen — in 1680 en 1749 — verhoogd en in laatstgenoemd jaar uitgestrekt tot gouverneurs en gouvernantes, huis- en kantoorklerken, winkelbedienden en tuinlieden. ¹⁾ In Friesland ging men verder en strekte de belasting over alle hoofden uit. Het beliep „f 3.— voor elk persoon boven den twaalfjarigen leeftijd, wanneer het hoofd des huisgezins aan geld, obligatiën, vastigheden, koopmanschappen, enz. de waarde van zeshonderd guldens of daarboven bezit; wordende hieronder ook gerekend Predikanten, schoolmeesters, hooge en lagere officieren, die hier in Garnizoen liggen, en vast traktement trekken, mids staande op Friesche Repartitie, gelijk ook de Dienstboden van alle zodanige personen. Daarentegen kunnen diegeenen, welke geen zeshonderd gulden bezitten, man, vrouw of dienstboden, hoofd voor hoofd, volstaan met jaarlijks, te betalen dertig stuivers.” ²⁾

De personeele goedschattting werd betaald tot een bedrag van elf per mille, volgens een aanslag over het geheele vermogen, waarbij korting werd toegestaan voor alles, waarvoor reeds op andere wijze belasting werd betaald, de obligatiën op andere provinciën, voor zoover aldaar een soortgelijk middel werd geheven en de obligatiën op vreemde staten. Verder genoten vermogens beneden

¹⁾ Recueil van Ordonnantiën der Gemeene middelen. No 23, bldz. 1. Art. 1, 2 en 3.

²⁾ Tegenw. Staat IV. bldz. 396.

de f 500.— vrijstelling van deze belasting. Sedert 1774 betaalde echter de aldus vrijgestelden een weekgeld van 1 of 2 stuivers.

De in 1742 vastgestelde kohieren dezer belasting bleven onveranderd tot 1776. Toen werd tot een herziening overgegaan. Door afschrijvingen bij vertrek uit de provincie en andere oorzaken, werd de opbrengst steeds geringer. Bij den val der Republiek was ze tot f 4,000.— gedaald. ¹⁾

Ten opzichte van de vierde bron van inkomsten der provincie zegt de deductie: „De vierde soort van Middelen bestaat uit Goederen en Revenuën, eertijds geschikt voor de Heeren des Lands en daarom Dominalia genaamd, en bestonden in Landen door de Zee aangespoeld en ingedijkt, zijnde voornaamelijk die welke althans onder de Grietenije van den Bild behooren, en eenige weinige andere; voorts uit geringe impositiën op Wijnen, Bieren en Likeuren gelegd, die men Excijsen noemde, en het overige uit eenige Curialia. Uit deeze inkomsten en eene bijgevoegde modique somma door 't Landschap te fourneeren, hadden die Heeren zig verplicht de bescherming der Landen op zich te neemen, om de Justitie te doen administreeën: ten eerste tijden van Keizer Karel den V, was dat bijvoegsel gereguleerd op 1000 Goudguldens, onder expresse conditie van die met geen meerdere praecariën en impositiën te beswaaren; maar naderhand werd op instantelijke beeden of petitiën door propinen vermeerderd, als 1550 met 50,000 Gls; 1554 met 40,000, dog kort daar na met 60,000 geaugmenteerd; 1560 door koning Philippus I weder op 60,000, en eindelijk 1572 tot 128,000 Gls gebragt; de Landerijen verkocht en de Excijsen onder andere Impositiën, die daarmede vermeerderd zijn, geïncorporeerd weezende, schiet daarvan als nu nauwelijks iets meer dan de naam over.” ²⁾

Nog moeten we met een enkel woord melding maken van de zoogenaamde deelskosten. Hieronder verstond men het inkomen van den Grietman, dat gevonden werd uit een omslag over de florenen en uit de zoogenaamde consentgelden ³⁾. Het bedrag van dat inkomen is, zooals de Heer van Slooten in de laatste Friesche Volksalmanak heeft uiteengezet, vaak zeer overdreven voorgesteld. Immers tal van uitgaven kwamen te zijne laste. Zoo bedroeg, om een voorbeeld te noemen, het tractement van den Grietman van Aengwirden, volgens het met de ingezetenen

¹⁾ F. N. Sickenga, Bijdr. tot de gesch. der bel. in Nél. bldz. 452.

²⁾ Deductie bldz. 8.

³⁾ Lands ordonnantie. 1e Boek. Tit. XI. Art. 10 e. v.

dier gemeente gesloten contract van 19 Maart 1780, f 1300.—.

Zijne uitgaven echter waren de volgende:

Daggelden voor de volmachten ten Landsdage, Adelijke Staat	f 162
id. eigengoërfde Staat	» 82
Secretaris	» 25
Exécuteur	» 25
Assistenten ter Distributie van den Grietman	» 45
Gevangenhuis of bewaarder van 't blok	» 25
Rechtkamerhuur	» 25
Crimineele Justitie	» 20
Ontvangers-tractement	» 100
Totaal	f 509

Zoodat ten slotte het zuivere tractement van den Grietman zich bepaalde tot f 791.—. ¹⁾

Naar het schijnt sprongen de Grietmannen dikwijls willekeurig met dien omslag om. Reeds in 1673 werden voorstellen gedaan om deze zaak op een meer vasten voet te brengen, terwijl in de Poincten der Gecommitteerden van het Quartier Sevenwouden van den 5den Junij 1748 de eisch wordt gesteld, „dat de Grietman alle jaaren eene nette Rekening zal moeten doen van de tijd af, dat hij Grietman geweest is, voor twee Gevolmagtigden uijt ijder Dorp.” ²⁾

In datzelfde jaar werd de zaak nu werkelijk geregeld bij het Reglement Reformatoir van den 21sten December. Hierbij werd eene overeenkomst gesloten tusschen den Grietman en de stemgerechtigde ingezetenen, in zake het tractement. Bij den omslag over de floreenen moest in aanmerking genomen worden de grootte der grietenijen en de uitgaven, die uit de deelskosten betaald moesten worden, terwijl bij het vaststellen van het bedrag der floreenbelasting tevens rekening moest worden gehouden met de opbrengst der consenten. ³⁾

Het ligt niet in onze bedoeling dieper in te gaan op de vraag in hoeverre Frieslands Staten recht hadden in hunne bewering, dat ze bij de quotisatie bovenmatig zwaar waren belast. Dat dit trouwens inderdaad wel het geval was, blijkt reeds uit het feit, dat de bevolking van Friesland — in 1670 op omstr. 140,000 zielen geschat — tot die van Hollands stond als 1: 7; terwijl de quotae zich verhielden als 1: 6; terwijl zeker de maatschappelijke welstand van Hollands bewoners bij die der Friezen niet achter-

¹⁾ P. J. D. v. Slooten. De Deelskosten. Bijdragen, betreffende het inkomen of de bezoldiging der Grietmannen. Friesche Volksalmanak. 1890.

²⁾ Verwardt Frieslandt, No 6.

³⁾ P. J. D. v. Slooten. De Deelskosten.

stond. Dat deze inderdaad niet groot geweest is blijkt uit het feit, dat het Collateraal Successierecht in de zijlinie, dat tot een bedrag van $2\frac{1}{2}$ pCt. geheven werd, in 1768 slechts f 13500.— opbracht.

Natuurlijk kan slechts bij benadering worden bepaald hoe zwaar de druk was, die door de gezamenlijke belastingen op de bevolking werd uitgeoefend. Zooals we reeds opgemerkt hebben, mag men aannemen, dat van het inkomen, dat uit de vastigheden voortvloeide, minstens 50 pCt. aan belastingen moest worden opgebracht. De belasting, die men aan accijnsen betaalde, berekende de hoogleeraar Ypeij op 15 pCt. van hetgeen men verteerde. In de deductie lezen we nog te dier zake, bij eene vergelijking tusschen Friesland en de overige provinciën „dat in eenige derzelven (d. i. van de overige gewesten der Unie) geheele Huisgezinnen, die boven de gemeene Conditie uitmunten, in 't jaar kunnen volstaan, met de somme van 50 Gls. en daar beneden, voor alle de Imposten der gemeene Middelen, en de overige Huisgezinnen van minder qualificatie na proportie. Terwijl dezelve in Friesland oneindig meer belooopen, waarover men te vooren zoo juiste begrootinge niet heeft kunnen opmaken, als wel naderhand is gebleeken, wanneer de heffinge daarvan voor een jaar was opgeschort, en daar en tegen bij eene vrij juiste taxatie, welke nogtans op den duur, door de gestaadige veranderinge, geen stand konde houden, de Familien en personen werden gequotiseerd.

Het welk voor een enkel persoon, vrijgezellende zonder huishouding leevende, bedroeg 7 Gls 17 st. en de geringste huishoudinge van twee armoedige personen op 11 Gls 13 st. en zoo gradatim opklimmende, tot de aanzienlijkste op 300 Gls en hooger gesteld.” ¹⁾

Stelt men nu, met den Heer v. Slooten, ²⁾ het inkomen van zulk een armoedig gezin op hoogstens f 60, dan komt men tot de slotsom, dat zulk een arbeider ruim 12 pCt. van zijn inkomen aan belastingen had op te brengen. Grondbezitters en kapitalisten, en in 't algemeen meer gegoeden, moesten nog anders bloeden.

En toch waren nog telkens buitengewone maatregelen noodig om in 's lands behoeften te voorzien. Zoo werd, vooral op aandrang van Z. D. H. den Erfstadhouder, besloten tot het heffen van een Liberale Gifte, die geheven zou worden over de geheele Republiek en haar koloniën, tot een bedrag van 2 pCt. van

¹⁾ Deductie bldz. 10.

²⁾ P. J. D van Slooten. Nieuw-Advertentie-blad v. Heerenveen, 17 Nov. 1883.

de opbrengst van het vermogen, volgens eigen aangifte der ingezetenen. ¹⁾

In weerwil van dezen ondragelijken druk begrootten de Staten het jaarlijksch te kort op *f* 305,626—11—10. ²⁾ Geen wonder, dat „Friesland geheel was uitgeput en binnenslands buiten alle crediet, en daarom genooddrongen op het geloof der Generaliteit te negocieeren 450,000 Gls. op Lijfrenten van twee Lijven, tot een allerschadelijksten intrest van 8 pCt.” ³⁾

Wij, negentiende-eeuwsche bewoners van Friesland, mogen klagen — en zeker niet zonder recht — over onze zware belastingen, toch moeten we erkennen, dat de lasten, die ons drukken, nog in de verste verte niet in vergelijking komen met die, welke ons voorgelacht te dragen had!

J. C. VAN DEN BERG.

¹⁾ Nederlandsche Jaarboeken. 1747. II. bldz. 656. e. v.

²⁾ Deductie. Bijl. A.

³⁾ Deductie. bldz. 13.